

СРПСКОСЛОВЕНСКА ЛЕКSIKA У ВУКОВОМ ПРЕВОДУ НОВОГ ЗАВЈЕТА*

Реформишући књижевни језик Вук је, као што је познато, раскинуо са дотадашњим књижевним наслеђем, па и са типовима који су били његова модернизована варијанта. Међутим, за исказивање суптилнијег интелектуалног садржаја недостајала је одговарајућа лексика, са чиме се Вук суочио преводећи Нови завјет. Зато је посегао за старијим књижевнојезичким наслеђем. Осим појединачних лексема, Вук је уносио одређене лексичке категорије којима је требало надоместити оне изражајне типове који су били својствени напуштеном књижевнојезичком наслеђу, као и обогатити нови књижевни језик како би он могао да прати савремене цивилизацијске токове. Задатак овога рада јесте да укаже на богатство лексике која не припада народном вокабулару, а коју је Вук употребио преводећи Нови завјет, с нарочитим освртом на старије, српскословенско наслеђе, да покаже њену употребну вредност, као и то у коликој мери је ова лексика данас актуелна.

Кључне речи: Вук Караџић, Нови завјет, књижевни језик, српскословенски језик, црквенословенски језик.

Добро је познато да је Вук својом реформом књижевног језика испрва радикално раскинуо са средњовековном традицијом, па и са типовима који су били његова модернизована варијанта (славеносрпски и доситејевски) и утемељио књижевни језик на штокавском ијекавском источнохерцеговачком дијалекту. Екавски шумадијско-војвођански дијалекат наметнуо се спонтано Србима у Војводини и Србији као говор у то време културно, економски и у сваком другом погледу развијеније и надмоћније средине.

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка исцртаживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за науку, просвету и технолошки развој Републике Србије.

Радикалан рез који је био направио са дотадашњим књижевним наслеђем није одговарао потребама интелектуалног стваралаштва. За исказивање суптилнијег интелектуалног садржаја недостајала је одговарајућа лексика. Преводећи Нови завјет, чиме је требало да покаже како се и сложена материја може исказати на народном језику, Вук се суочио са тим проблемом. Речнички фонд народног говора био је недовољан за овакав подухват, па је Вук посегао за старијим књижевнојезичким наслеђем.¹

У предговору Новом завјету он пише да је задржао „49 ријечи Славенскијех које се у нашем народном језику не говоре, али се ласно могу разумјети и с народнијем ријечима помијешати“,² као и да „има 47 ријечи које су од Славенскијех посрбљене“.³ Вук даље каже да има и 84 речи које није чуо у народу, него их је сам начинио.⁴

Један од Вукових критичара Јован Стејић у својој познатој критици Вуковог превода Новог завјета на српски језик, у којој је расправљао

¹ Свој измењен став Вук је и експлицитно исказивао: „Ја не велим да ми у писању књига можемо сасвијем бити без славенскијех и без новијех ријечи, него бих рад да се ријечи таке не узимају и не измишљавају без невоље“ (Младеновић 1989, 64 и нап. 39, 40).

² Доносимо овде све речи које је Вук навео: *гонитиѣль, наказатиѣль, ревниѣль, свршиѣль, сѣасиѣль, тијешитиѣль, уијешитиѣль, дјевственик, законик, засѣуѣник, клѣтвойресѣуѣник, мужеложник, ѿосѣљник, ѿресѣуѣник, ѿројовједник, сребрник, чѣтверовласник, хулник, хулни, ѿророчица, лицемјер, ѿрељуба, жртѣва, добродѣтелиѣ, јединосѣ, ревносѣ, довољсѣво, искусѣво, јединсѣво, ѿвородсѣво, ближњи, многоцѣн, грѣховни, духовни, јединомислени, јединородни, маловјерни, неѿресѣани, рукоѿворени, нерукоѿворени, живоѿни, смртѿносни, киѿов, величаѿи, избобиловаѿи, жртѿвоваѿи, облагодатиѿи, осјениѿи, ревноваѿи.*

³ То су следеће речи: *богоборац, богомрзца, богомрски, среброљубац, сѣријелац, двојезичан, јединовушан, нелицемјеран, крајеугалан, неблагодаран, ѿријатиан, сујетиан, сведржиѣль, сунашѣдник, неуздржаник, љубазница, нељубазница, лицемјерје, неврјерје, сујеврјерје, избобилѣ, обилѣ, браѿољублѣ, човјекољублѣ, среброљублѣ, искушење, неѿошѣење, обрезање, необрезање, оѿкривење, оѿѿушѣење, ѿмоловање, ѿучење, ѿрошѣење, сазидање, уздржање, неуздржање, неврјерсѣво, ѿроросѣво, ошачансѣво, савршенсѣво, кадиони, будући (а, е), скрушен, новокрѣпени, новорођени, ѿрицијетиѿи.*

⁴ То су следеће речи: *викач, вребач, гудач, измишљач, карач, кушач, мјењач, ѿреѿирач, ругач, сијач, слушач, ѿрубач, шайѿач, избраник, освѣтѣник, чѣврѣтник, ѿресѣуѣница, виноградар, врѿар, враѿарица, ѿлимарски, ѿрељубочинац, ѿрељубочиница, ѿрељубочинсѣво, ѿрељубоѿворни, зборници, зборнички, људокрадица, ѿосинашѣво, незнабошѣво, дјевојашѣво, ошѿад, расѣусна (књига), заједничан, смјерносѣ, дрвеносѣ, свѣтосѣ, гостѿољубивосѣ, мртѣвосѣ, избављење, извршење, обновљење, окамењење, оѿравдање, оѿушѣење, осуђење, очишѣење, ѿзнање, ѿокајање, ѿмазање, ѿмирење, ѿонижење, ѿосвѣење, ѿосињење, ѿслушање, неѿслушање, ѿошврђење, ѿохођење, ѿригоѿовљење, ѿризнање, ѿримирење, уѿврђење, грабљив, нешѣишљив, нешѣиражљив, неосјетишљив, неѿколебљив, неѿримирљив, неразумљив, неродљив, оѿадљив, ѿучљив, ѿразноговорљив, ѿреварљив, расѿадљив, расѿадљивосѣ, нерасѿадљив, нерасѿадљивосѣ, ѿроѿадљивосѣ, неѿроѿадљив, свадљив.*

и о неким питањима развоја српског књижевног језика, залажући се такође за књижевни језик на народној основи али обogaћен речима из црквеног језика,⁵ доноси 99 „славенских речи“ које је Вук употребио а није навео у Предговору, а које је Стејић нашао у Јеванђељу по Матеју, у Посланици апостола Павла Римљанима и у самом Предговору.⁶ Стејић је анализирао 126 страна од укупно 622, колико има издање које је гледао, тако да се с правом претпоставља да у целом Новом завјету таквих речи има далеко више.

Вук је, као што је познато, обогатио свој књижевни израз пре свега термилошком и апстрактном лексиком. Без речи као што су *олїар*, *їасха*, *їорфира*, *васкрсеније*, *блаженсїво*, *їокој*, *савриен*, *свейосї*, *їремудри* и сл. не би било могуће приступити преводу Новог завјета.

Осим појединачних лексема Вук је уносио одређене лексичке категорије, системске низове речи, којима је требало надоместити оне изражајне типове који су били својствени напуштеном књижевнојезичком наслеђу, као и обогатити нови књижевни језик како би он могао да прати савремене цивилизацијске токове. Такве су бесуфиксне девербативне именице, иначе добро посведочене у Рјечнику (као: *избор*, *излаз*, *измак*, *искуї*, *исход* и др.), затим именице на *-осї*, које су могле бити преузете без адаптације због очуване продуктивности овог наставка у српском језику (*јединосї*, *ревносї*, *їремудросї*, *їокорносї*), именице од свршених глагола, којима обилује стари књижевни језик, али не и народни говори (*избављење*, *звршење*, *окамењење*, *оїправдање*, *очишћење*, *їознање*, *їокајање*) итд.⁷

⁵ „Најпосле, кад што пишемо да добро пазимо и дотерујемо да нам слог или састав језика буде управо србскиј, дакле као што је он својствен и природан нашем народном говору, слажући га само по правилима књижевне углађености и уредности“. Кад нам већ потреба стоји, да тражимо помоћи за наш књижеван језик у језику старо- (или црквено-) славенском“ (Стејић 1896, 582).

⁶ Списак Стејићевих допуна је следећи: *їремудросї*, *држава*, *уївар(а)*, *свјейлосї*, *завјес*, *їромјена*, *зайадни на'д*, *їрилог*, *владичансїво*, *савјей*, *савјейник*, *начелник*, *уїјеха*, *їровијење*, *свешїенсїво*, *књижевносї*, *чиїаїељ*, *їонизносї*, *їогибао*, *аїосїолсїво*, *вјерносї*, *једнакосї*, *корисї*, *рјечїїосї*, *сїворење*, *ївар*, *кроїосї*, *богомольсїво*, *богаїсїво*, *љубазни*, *неисказан*, *досїїојан*, *услишен*, *нељубаван*, *безводни*, *смјеран*, *кроїак*, *знаїан*, *блажен*, *божансївен*, *гњев*, *судни*, *оїшїе*, *сїасеније*, *унуїрашњи*, *їроороковатїи*, *їреласїїїи*, *расїросїраниїи*, *разгњевїїи се*, *уїїешиїи се*, *наслиједїи*, *саблажњаваїи*, *љубїи*, *угоїїовїи*, *їворїи*, *недосїїаїи*, *оївродоглавїи*, *назначїи*, *доказиваїи*, *раздражїи*, *суїроћаїи се*, *їоб(и) једїи*, *їромїшњаваїи*, *їросв(и)їейїи*, *начин мишљерња*, *будуїи да су*, *зїбудуїи*, *бївїи убијен*, *умрвїи*, *одведавїи*, *казано сїарима*, *їророчки*, *їраведнички*, *ученички*, *свешїенички*, *благослов*, *благодатї*, *доброљубив*, *недосїїаїак*, *їоучење*, *звање*, *унишїен*, *надговорљиве рїечи*, *срдачни савјейи*, *їохвала*, *лукавсїво*, *уїїїребњаваїи*, *обличје*, *їрсїїїїи*, *унишїїїи* (Стејић 1896, 582–583).

⁷ О овоме в. Пешикан 1988, 33–42.

Задатак овога рада јесте да укаже на богатство лексике која не припада народном вокабулару, а коју је Вук употребио преведећи Нови завјет, с нарочитим освртом на старије, српскословенско наслеђе (*ваисџину, сабрајџи, оџиџи*), да покаже њену употребну вредност, као и то у коликој мери је ова лексика данас актуелна. Немали број лексема нема редакцијска фонетска обележја, односно у истом лику припада обема редакцијама (*сџасеније, дажд, џромисао, блажен*). Ове речи се, као део (и) српскословенског корпуса, такође разматрају у раду. Најзад, доноси се и изванредан број хибрида, лексема које у себи садрже и српске (српскословенске) и рускословенске црте (*јављење, џосџање, џресџуџење*), као и изванредан број речи грчког порекла које су у наш језик ушле преко црквенословенског језика (*миро, херувим, џорџира*).

Доносимо овде лексеме које нису навели Вук у предговору Новом завјету и Стејић у својим Језикословним примедбама.⁸

Лексика са српскословенским гласовним особинама

Рефлекс џолугласника

Предлог/префикс *ва* (<вџ)

ва вијек: Поклонише се ономе што живи *ва вијек* вијека (ОЈ 5, 14). А овај, будући да остаје *ва вијек*, има вјечно свештенство (Јев. 7, 24). Који једе од овога хљеба живљеће *ва вијек* (Јв. 6, 51). Ти си свештеник *ва вијек* (Јев. 7, 17). Јер је твоје царство, и сила, и слава *ва вијек* (Мт. 6, 13).

ва исџину: *Ва исџину* и ти си од њих (Мт. 26, 73). *Ва исџину* ти си син Божиј (Мт. 14, 33).

васиони: Објави глад велики који шџаше бити по *васионом* свијету (ДА, 11, 28). Ови што замутише *васиони* свијет дођоше и овдје (ДА, 17, 6). Сотона, који вара сав *васиони* свијет (ОЈ, 12, 9).

васкрсеније: Блажен је и свет онај који има дијел у првом *васкрсенију* (ОЈ 20, 6). Ово је прво *васкрсеније* (ОЈ 20, 5). О *васкрсенију* дакле кога ће од седморице бити жена (Мт. 22, 28). Знаш да ће устати о *васкрсенију* (Јв. 11, 24).

васкрснуџи: И ја ћу га *васкрснуџи* у пошљедњи дан (Јв. 6, 40). И с њим *васкрсе* и посади на небесима у Христу Исусу (Еф. 2, 6). Христос ... за њих умрије и *васкрсе* (2. Кор. 5, 15).

Префикс *са* (<сџ):

сабирајџи: И који са мношвом не *сабира*, просипа (Лк. 11, 23). *Сабира* род за живот вјечни (Јв. 4, 36). Не *сабирајџи* себи блага на земљи (Мт. 6, 9). Непокајанијем срцем *сабираш* себи гњев (Рим. 2, 5).

⁸ Екскерпцијом је обухваћен цео Нови завјет. Анализом, међутим, нису обухваћене све лексеме о којима је реч, јер би то надилазило оквире овога рада.

саблазан: Иди од мене сотоно; ти си ми *саблазан* (Мт. 16, 23). И *саблазан* и плата њима (Рим. 11, 9). Чивутима ... *саблазан* (1. Кор. 1, 23).

саблазниѝи се: И тада ће се многи *саблазниѝи* (Мт. 24, 10). Сви ћете се ви *саблазниѝи* о мене ову ноћ (Мт. 26, 31). Ако се и сви *саблазне* о тебе ја се не ћу никад *саблазниѝи* (Мт. 26, 33).

сабор: И старјешине и сав *сабор* тражаху лажна свједочанства на Исуса (Мт. 26, 59). Сазваше *сабор* (ДА 5, 21). Поставише их пред *сабор* (ДА 5, 27).

сабраѝи: И *сабра* их на мјесто (Јов. 16, 16). И *сабравши* све главаре ... питаше их (Мт. 2, 4).

сабраѝи се: И кад се *сабраше*, рече им Пилат (Мт. 27,17). А кад се *сабраше* фарисеји, упита их Исус (Мт. 22, 41).

савјесѝ: И не могу да саврше по *савјесѝи* онога који служи (Јев. 9, 9). Јер се надамо да имамо добру *савјесѝ* (Јев. 13, 18).

савјетѝ: Да покаже тврђу *савјетѝа* својега, учини посредника клетву (Јев. 6, 17). Он не бијаше пристао на њихов *савјетѝ* (Лк. 23, 51).

савјетѝник: Дође Јосиф из Ариматеје, поштен *савјетѝник* (Мк. 15, 43). Или ко му би *савјетѝник*? (Рим. 11, 35).

савришаваѝи се: Радујте се, *савришујѝе* се (2. Кор. 13, 11).

савришен: Љубав је његова *савришена* (ПЈ 2, 5). А ко се боји није *савришен* у љубави (ПЈ 4, 18). Будите ви дакле *савришени*, као што је *савришен* отац ваш небески (Мт. 5, 48).

савришенсѝво: Обуците се у љубав, која је свеза *савришенсѝва* (Кол. 3, 14). А за то се и молимо Богу, за ваше *савришенсѝво* (2. Кор. 13, 9).

савришиѝи: Тијем се љубав у нама *савришује* (ПЈ 4, 17).

савришиѝи се: И *савришивши се*, постаде свима ... узрок спасенија вјечнога (Јев. 5, 9). Јер се у њима *савриши* гњев Божиј (ОЈ 15, 1).

сагријешѝи: Ако речемо да не *сагријешисмо*, градимо га лажом (ПЈ 1, 10). Ако ли ти *сагријеши* брат твој, иди и покарај га (Мт. 18, 15). Јер који без закона *сагријешисше*, без закона ће и изгинути (Рим. 2, 12). Нијеси *сагријешисо* (1. Кор. 7, 28).

сазвайѝи: Сазваше сву чету војника (Мар. 15, 16). Сазваше сабор (ДА 5, 21).

саздаѝи: Који је *саздао* све кроз Исуса Христа (Еф. 3, 9) Јер си ти *саздао* све (ОЈ 4, 11). *Саздани* у Христу (Еф. 2, 10). *Саздан* по Богу (Еф. 4, 24).

сазидање: Сазидање тијела Христова (Еф. 4, 12).

сазидаѝи: На овоме камену *сазидаћу* цркву своју (Мт. 16, 18). Како ћете ми кућу *сазидаѝи* (ДА 7, 49). *Сазидаћу* дом Давидов (ДА 15, 16).

сакриѣи: Не може се град *сакриѣи* (Мт. 5, 14). Нема ништа *сакривено* (Мт. 10, 26). У којој је све благо разума и премудрости *сакривено* (Кол. 2, 3).

сакриѣи се: *Сакрише се* по пећинама (ОЈ 6, 15). Исус *се сакри* (Јв. 8, 59).

саслушаѣи: И они *саслушавиши* цара, пођоше (Мт. 2, 9).

сасѣавиѣи: А што је Бог *сасѣавио* човјек да не раставља (Мт. 19, 6).

сасѣавиѣи се: Да *се* све *сасѣави* у Христу (Еф. 1, 10).

сасѣанак: За наш *сасѣанак* у њему (2. Сол. 2, 1).

сасѣаѣи се: А још док *се* нијесу били *сасѣали*, нађе се да је она трудна од Духа светог (Мт. 1, 18). И опет да *се сасѣанеѣе* (1. Кор. 7, 5). Да *се* на гријех не *сасѣајеѣе* (1. Кор. 11, 34).

сасѣраг: Жена ... приступи *сасѣраг* (Мт. 9, 20).

сачуваѣи: Боже *сачувај!* (Мт. 16, 22). Јер ко хоће своју душу да *сачува*, изгубиће је (Мт. 16, 25). Све сам ово *сачувао* од младости своје (Мт. 19, 20).

Српскословенски рефлекс *a* од полугласника налазимо и у корену речи: Славом и *часѣи* вјенчао си га (Јев. 2, 7). На оне ударамо највећу *часѣ* (1. Кор. 12, 23). Јер надвладасте *нечасѣивога* (1. Јов. 2, 13). *Нечасѣиви* не дохвата се до њега (1. Јов. 5, 18). Знајући, браћо *љубазна*, од Бога избор ваш (1. Сол. 1, 4). Ово је син мој *љубазни* (2. Петр. 3, 17). И да се *љубазно* старате да сте мирни (1. Сол. 4, 11).

Рефлекс *a* налазимо и у суфиксима *-ан*, *-ац*, *-асѣиво*, *-ансѣиво*: Опет велим да нико не помисли да сам ја *безуман* (2. Кор. 11, 16); *љубазан* (в. претходни пасус). Јер сам ја кротак и *смјеран* у срцу (Мт. 11, 11). *ѣворац* Бог (Јев. 11, 10). Еда ли су сви *чудоѣворци* (1. Кор. 12, 29). И да покаже *богасѣиво* славе своје (Рим. 9, 23). Кад примамо *свједочансѣиво* човечије *свједочансѣиво* је Божије веће (1. Јов. 5, 9). И збива се на њима *ѣророчансѣиво* Исајијино (Мт. 13, 14). *Владичансѣиво* његово да прими (ДА 1, 20).

Сугласничка груѣа *-иѣи-*

Српскословенску групу *-иѣи-* налазимо у лексемама *оѣиѣи*, *свешѣеник*, *свешѣенички* и *свешѣенсѣиво*: Метнуше их у *оѣиѣи* затвор (ДА 5, 18). Пишем за *оѣиѣе* ваше спасеније (Јуд. 1, 3). Ти си *свешѣеник* ва вијек (Јев. 5, 6). На *свешѣеника* не примај тужбе (1. Тим. 5, 19). Јер немамо поглавара *свешѣеничкога* (Јев. 4, 15). И они од синова Левијевих који примише *свешѣенсѣиво* (Јев. 7, 5).

Све ове лексеме у том лику доноси Вук и у Рјечнику, а тако су уобичајене и у данашњем српском књижевном језику. Једино је лексему *оїшїи*, као и *оїшїина* и *оїшїински* у Рјечнику Вук упутио на *оїћи*, *оїћина* и *оїћински*, што се није уобичајило у данашњем књижевном језику.

Самогласничко *p*

Самогласничко *p* налази се у низу српскословенских лексема, што је одлика и наших народних говора: По *богомрскијем* незнабоштвима (1. Петр. 4, 3). Ово је прво *васкрсеније* (ОЈ 20, 5). Христос ... за њих умрије и *васкрсе* (2. Кор. 5, 15). Тијем се љубав у нама *савршује* (ПЈ 4,17). Љубав је његова *савршена* (ПЈ 2, 5). А за то се и молимо Богу, за ваше *савршенсїво* (2. Кор. 13, 9). Бијаше на *смрїи* (Јв. 4, 47). Пуно иједа *смрїоноснога* (Јак. 3, 8). Објавиће савјете *срдачне* (1. Кор. 4, 5). Обуците се ... у *срдачну* милост ... и *їрїљење* (Кол. 3, 12).

Са вокалним *p* је и лексема *бесмрїносї*: Ово *смрїно* да се обуче у *бесмрїносї* (Рим. 15, 53). Према С. Стијовићу, она је преузета из руског језика, па србизирана претварањем руског *ep* у српско вокално *p*.⁹

Рефлекс назала *ї*редњег реда

На место назала предњег реда долази самогласник *e*, што је, као што је познато, у духу српскословенског језика: Да будемо *свєїи* и праведни (Еф. 1, 4). У *свєїосїи* и у правди (Јк. 1, 75). Господа Бога *свєїїиє* (1. Петр. 3, 15). Мир имајте и *свєїињу* са свима (Јев. 12, 14). Ти си *свєшїеник* ва вијек (Јев. 7, 17). Поглавара *свєшїеничкога* (Јев. 4, 15). Примише *свєшїенсїво* (Јев. 7, 5).

Црквенословенска лексика

Овде се доносе речи које немају редакцијских фонетских обележја, односно које у истом лику припадају и српскословенској и рускословенској редакцији.

безакон: Гледајући и слушајући *безакона* дјела ... мучаше праведну душу (2. Петр. 2, 8). Погибли *безаконијех* људи (2. Петр. 3, 7).

благословен: *Благословен* у име Господње! (Мт. 21, 9). *Ходите, благословени* Оца мојега (Мт. 25, 34).

благословиїи: И погледавши на небо *благослови* (Мт. 14, 19). И *благослови* их Симеун (Јк. 2, 34).

⁹ С. Стијовић 1992, 69–70.

блажен: Много је *блаженије* давати него ли узимати (ДА 20, 35). Јер гле, од сад ће ме звати *блаженом* сви нараштаји (Лк. 1, 48).

блаженсѣво: Ово дакле *блаженсѣво* или је у обрезању или у необрезању? (Рим. 4, 9).

богобојазан: Побожан и *богобојазан* (ДА 10, 2). Човјек праведан и *богобојазан* (ДА 10, 22).

госѣод: Спасеније кроз *Госѣода* својега Исуса Христа (ПП 4, 9).

госѣодњи: У име *Госѣодње* (Лк. 13, 35; Јак. 5, 14). Ево слушкиње *Госѣодње* (Лк., 1, 38). Анђео *Госѣодњи* (Лк. 2, 9; Лк. 1, 11). Од лица *Госѣодњега* (ДА 3, 19).

доброѣвор: А он им рече: цареви народни владају народом, а који њим управљају, зову се *доброѣвори* (Лк. 22, 25).

досѣојан: Господе! нијесам *досѣојан* да под кров мој уђеш (Мт. 8, 8). И већ нијесам *досѣојан* назвати се син твој (Лк. 15, 19). Јер сам ја најмлађи међу апостолима, који нијесам *досѣојан* назвати се апостол (1. Кор. 15, 9).

идол: Како се удара црква Божија с *идолима* (2. Кор. 6, 16).

идолоѣклоник (Еф. 5, 5; 1. Кор. 5, 11).

избавиѣљ: Овога Бог за кнеза и *избавиѣља* посла (ДА 7, 35). Доћи ће од Сиона *избавиѣљ* (Рим. 11, 26).

избран: По вјери *избранијех* Божијих (Титу 1, 1). Народ *избрани* (Титу 2, 14).

јединсѣво: *Јединсѣво* Духа у свези мира (Еф. 4, 3). *Јединсѣво* вјере и познања сина Божијега (Еф. 4, 13).

миро: Изливши *миро* ово на тијело моје (Мт. 26, 12). За што се то *миро* просипа тако (Мк. 13, 14).

мучиѣљ: И предаде га *мучиѣљима* (Мт. 18, 34).

обласѣ: Али је сад ваш час и *обласѣ* таме (Мк. 22, 53). Од *обласѣи* сотонине к Богу (Мт. 26, 18).

одсѣуѣаѣи: *Одсѣуѣају* на погибао (Јев. 10, 39).

одсѣуѣиѣи: Да *одсѣуѣи* од неправде (2. Тим. 2, 19).

олиѣар: Погибе међу *олиѣаром* и црквом (Лк. 11, 51). Стајаше с десне стране *олиѣара* (Лк 1, 11).

Пасха: Знате да ће до два дана бити *ѣасха* (Мт. 26, 2). Гдје ћеш да ти зготовимо *ѣасху* да једеш? (Мт. 26, 17).

ѣомазаѣи: Она *ѣомаза* напријед тијело моје за упок (Мт. 14, 8). Она миром *ѣомаза* ми ноге (Лк. 7, 46).

ѣокој: Наћи ћете *ѣокој* душама својијем (Мт. 11, 29). Иде кроз безводна мјеста тражећи *ѣокоја* (Матеј, 12; Лк. 11). Не ће ући у *ѣокој* мој (Јев. 3, 11).

ѣорѣира: И жена бјеше обучена у *ѣорѣиру* (ОЈ, 17, 4). И *ѣорѣире*, и свиле и скерлета (ПЈ 18, 12).

ѣосредник: Учини *ѣосреднику* клетву (Титу 6, 17). *Посредник* бољега завјета (Јев. 8, 6).

ѣохулиѣи: Који *ѣохули* на духа светога (Мк. 3, 29).

īраведан: И даје дажд *īраведнима* и *нейраведнима* (Мт. 5, 45). А бијаху обоје *īраведни* (Лк. 1, 6). Да будемо свети и *īраведни* пред њим (Еф. 1, 4).

īраведник: Јер ја нијесам дошао да зовем *īраведнике* (Мт. 9, 13). *Праведник* ће од вјере жив бити (Рим. 1, 17).¹⁰

īраведнички: Који прима *īраведника* у име *īраведничко* (Мт. 10, 41).

īраведно: Што је год *īраведно* ... то мислите (Филиб. 4, 8). *Праведно* осуђени (Лк. 23, 41).

īравило: По туђему *īравилу* уређено (2. Кор. 10, 16). По ономе *īравилу* да живимо (Филиб. 3, 16).

īремудри: Јединоме *īремудроме* Богу (Рим. 14, 26). Погубићу *īремудростī* *īремудријех* (1. Кор. 1, 19).

īремудросī: в. горњи *īример*.

īреславан: *Преславније* име од њихова доби (Јев. 1, 4).

īресīуїаїи: Којигод *īресīуїа* и не стоји у науци Христовој (2. ПЈ, 9). За што ученици твоји *īресīуїају* обичаје старијех? (Мт. 15, 2).

īресīуїиїи: Ко *īресīуїи* закон Мојсијев (Јев. 10, 28). Никад не *īресīуїих* твоје заповијести (Лк. 15, 29).

īриносиїи: За своје гријехе жртве *īриносиїи* (Јев. 7, 27). Да свагда *īриносимо* Богу жртву хвале (Јев. 13, 15).

īромисао: *Промислом* Божијим предана примивши (ДА 2, 23).

īромишљаїи: *Промишљаїише* о том што је добро (Рим. 12, 17). И *īромишљајући* за добро не само пред Богом (2. Кор. 8, 21).

īроїасī: И не наведи нас у *īроїасī* (Мт. 6, 13). И отићи ће у *īроїасī* (ОЈ 17, 8).

расрдїи се: *Расрдих се* на тај род (Јев. 3, 10). А Исус видјевши *расрди се* (Мк. 14, 10). Тада *се расрди* домаћин (Лк. 14, 21). А кад они чуше врло *се расрдише* (ДА, 5, 33).

слава: Јединоме премудроме Богу част и *слава* (1. Тим. 1, 17). Њему *слава* и сад и у вјечна времена (2. Петр. 3, 18).

сладосī: А која живи у *сладосīима*, жива је умрла (Тим. 5, 6). *Сладосī* гријеха (Јев. 11, 25).

слово: Слуге новом завјету, не по *слову* него по духу (2. Кор. 3, 6).¹¹

смисао: Који имају *смисао* тамом покривен (Еф. 4, 18).

сīасавайїи: Трпљењем својијем *сīасавайїише* душе своје (Лк. 21, 19).

сīасавайїи се: Умножаваше друштво онијех који *се сīасаваху* (ДА 2, 47). А нама је који *се сīасавамо* сила Божија (1. Кор. 1, 18).

¹⁰ Лексеме *īраведан* и *īраведник* садрже *е* уместо полугласа, па би сходно томе припадале рускословенском језику. П. Ивић, међутим, с обзиром на то да се оне јављају пре појаве рсл. на овим просторима, појаву вокала *е* тумачи веома старим утицајем македонског изговора црквеног језика и „можда, и само делимично, ослонцем на суфикс *-ов-*“ (Ивић 1991, 157).

¹¹ *Слово* у значењу „реч“ среће се и у народним говорима, па и у Вуковим народним пјесмама, али је несумњиво преузета из црквеног језика, како наводи и Рјечник Југославнске академије знаности и умјетности.

с̄иасӣӣе̄љ: Он је с̄иасӣӣе̄љ тијела (Еф. 5, 23). С̄иасӣӣе̄ља очекујемо (Фил. 3, 20). По заповијести с̄иасӣӣе̄ља нашега Бога (Титу 1, 3).

т̄иворац: Јер чекаше град ... којему је ... т̄иворац Бог (Јев. 11, 10). Нијеси т̄иворац закона, него судија (Јак. 4, 11). Будите пак т̄иворци ријечи (Јак. 1, 22).

т̄иворӣӣи: Ко хоће његову вољу т̄иворӣӣи, разумјеће је ли ова наука од Бога (Јн. 7, 17). Прву сам ти књигу написао о свему, о Теофиле, што поче Исус и т̄иворӣӣи и учити (ДА 1, 1).

услишӣӣи: Услишена би молитва твоја (ДА 10, 31). Оче! хвала ти што си ме услишио (Јов. 11, 41).

херувим: А више њега бијаху херувими славе (Јев. 9, 5).

хула: А на Духа светога хула неће се опростити људима (Мт. 12, 31). Ево сад чусте хулу његову (Мт. 26, 65).

хулӣӣи: Ко је овај што хули на Бога? (Јк. 5, 21). Хули на Бога (25, 65).

Група -*жд*- и именички суфикс -*ије* заједничка су одлика двеју редакција старословенског језика и не припадају српском народном језику. Лексема *дажд* иначе једина у преводу Новог завјета са групом *жд*, изашла је из употребе, осим ретко у књижевним делима наших писаца. Суфикс -*ије* јавља се и у понародњеном облику (*јеванђелије* : *јеванђеље*).

Група -*жд*-:

И удари *дажд*, и дођоше воде (Мт. 7, 28). Биће *дажд* (Јк. 12, 54). Наложеше огањ и примише нас све због *дажда* који иђаше (ДА, 28, 2).

Суфикс -*ије*:

И проповједиће се ово *јеванђелије* о царству (Мт. 24, 14). Јер нас Бог не постави за гњев, него да добијемо *с̄иасеније* кроз Господа својега Исуса Христа (Сол. 5, 9). Јер је сила Божија на *с̄иасеније* свакоме који вјерује (Рим. 1, 16). По *васкрсенију* из мртвијех (Рим. 1, 4). Како говоре неки међу вама да нема *васкрсенија* мртвијех (1. Кор. 15, 12).

Хибриди или србизована лексика

У Вуковом преводу Новог завјета налази се немали број речи који у себи садрже и елементе црквеног и елементе народног језика. Србизовањем су у великој мери захваћене именице на -*није* (> *ње*): Сваки који чини гријех и *безакоње* чини (1. Јов. 3, 4). Јер се приближује *избављење* ваше (Мк. 21, 28). И они којима је најприје јављено не уђоше за *нейослушање* (Јев. 4, 6). *Ойрошћење* гријеха (Колош. 1, 14). И вас који бијасте мртви за *йрес̄туйљења* и гријехе своје (Еф. 2, 1).

Од *йосїања* свијета (Јев. 4, 3; Јев. 9, 26; Мт. 25, 34). И кад свршиваше Јован *йечечење* („подвиг“) своје, говораше (ДА 13, 25).

Поред облика *васкрсеније* и *јеванђелије* употребљавају се и понародњени облици *васкрсење* и *јеванђеље*. У Јеванђељу по Матеју читамо: И сиромашнима проповиједа се *јеванђелије* (11, 5).

Старији облик *безумије* > *безумје* налази се у народном облику *безумље*: Крађе, лакомства ... хуљење на Бога, понос, *безумље* (Мк. 7, 22). А они се сви напунише *безумља* (Лк. 6, 11). А Грцима *безумље* (1. Кор. 1, 23).¹²

Рефлексе *јайѝа*

У Вуковом преводу Новог завјета доследно срећемо јекавски рефлекс *јата*, што би била одлика рускословенског језика. Међутим, како је то и одлика источнохерцеговачког дијалекта, који је у основи књижевног језика Вуковог типа (ијекавског изговора), то ове лексеме треба посматрати као понародњен облик црквеног лексичког фонда: *вјечан*, *дјело*, *добродјеишељ*, *намјесник*, *йобједа*, *йјелесан*, *йјелесно*, *йјелеса*, *цјеливаиш*.

Закључак

Наведена грађа, укључујући и Вуков и Стејићев списак лексема, обухвата преко 400 речи које не припадају народној лексици. Она показује да се Вук обилно користио црквенословенским језичким наслеђем.

Највећи број лексема редакцијски је неутралан, тј. нема редакцијских фонетских обележја (*благословен*, *досїојан*, *јединсїво*, *йокој*).

Црквенословенска сугласничка група *жд* забележена је у именици *дажд*, која је готово изашла из употребе у савременом језику. Среће се у неким стилски обележеним текстовима и осећа као архаизам и књишка реч.

Вук користи црквенословенске облике именица са *-ије* (*сїасеније*, *васкрсеније*), али и народне облике са *-ње/-ље* (*васкрсење*, *јеванђеље*). У савременом књижевном језику облици са *-ије*, ако није реч о језику цркве, нису у употреби. Међутим, сачувани су у појединим народним говорима, у којима је, у неким случајевима успостављена и семантичка дистинкција између облика са *-ије* и облика са *-ње*.¹³

¹² Налазимо у Новом завјету и нешто хибрида на основи рускословенског (*јављење*, *намјерење*), а и руског језика (значење), али они нису предмет овога рада.

¹³ У говору једног дела североисточне Црне Горе сачувани су, нпр., облици *молейсївије*, *наказаније*, *йисаније*, *йоруганије*, *йриказаније*, *скайаније*, *сїасеније*, *чудолесївије*, *чудовеније* итд., а између облика *Преображеније* и *йреображење*

Када је реч о редакцијски обележеним лексемама, Вук се готово редовно опредељивао за српскословенску варијанту (*савесѣ̄и, савршен, васкрснуѣ̄и*). На овај начин придружио се оним писцима који су и у време изразите употребе славеносрпског језика употребљавали српскословенску лексику.

Ретки рускословенски облици, попут *соѣ̄она*, ушли су у народне говоре из црквеног језика, па их је као такве и Вук употребио преводећи Нови завјет.

Јекавске облике лексема са јатом треба посматрати као одлику Вуковог говора, а не као редакцијско обележје рускословенског језика.¹⁴

Српскословенска лексика је у великој мери у живој употреби и данас (*савршен, савесѣ̄ник, сазваѣ̄и, саслушаѣ̄и, љубазан*).¹⁵

Неке лексеме које су имале и народну обличку варијанту развиле су друго значење (или нијансу значења), а неке су уступиле место народном облику. Тако је, нпр., народно *увек* потиснуло ссл. облик *ва-век* (мада се у народним говорима чује и овај облик). Од ссл. *сагрешиѣ̄и*, које налазимо код појединих писаца, чешће је народно *згрешиѣ̄и*, док се лексеме *савесѣ̄и* и *савршен* употребљавају једино у овом облику, јер народна српска варијанта *свесѣ̄и* и *свршен* имају другачије значење. Лексеме *сабор* и *збор*, које у основи имају подударна значења, специјализовале су се за различита поља употребе, при чему је народни облик чешћи и уобичајенији.

Глаголи *сабираѣ̄и* и *сабраѣ̄и* остали су, пре свега, као математички термини или се употребљавају у посебним стиловима (*сабираѣ̄и* успомене, *сабираѣ̄и* песме). У свакодневној комуникацији обичније су лексеме *с(а)куѣ̄љаѣ̄и*, *с(а)куѣ̄љање* и сл., поред уобичајеног *сабраѣ̄и* се у значењу ‘доћи к себи’.

У савременом српском језику, и књижевном и народном, уобичајила се реч *самрѣ̄и* у изразу „бити на *самрѣ̄и*“. Доноси је и Вук

успостављена је значењска разлика – прво је име празника, а друга лексема има значење „брука, срамота“ (Р. Стијовић 2007, 124). О траговима лексике овога типа у народним говорима и о узроцима њеног чувања в. Реметић 1997, 75–85.

¹⁴ Мада Вук у Рјечнику ове лексеме доноси и у њиховом екавском, српскословенском облику (*ѣ̄ело, ѣ̄елесни, целив, савесѣ̄, сведочансѣ̄иво, ѣ̄рслан, ѣ̄ресѣ̄ѣ̄уак*), истина упућујући их на јекавске, он се у Новом завјету определио за народну јекавску варијанту.

¹⁵ Српскословенско језичко наслеђе широко је заступљено у савременој књижевној лексици. Тако су у живој употреби остале и лексеме које не налазимо у Вуковом Рјечнику, а у преводу Новог завјета Вук их је замењивао другим речима, нпр.: *древни* (у Мт. 5, 21: „како је казано *сѣ̄арима*“), *дрзнуѣ̄и се* (у Мк. 15, 43: „*усуди се* те уђе“), *милосрдан* (у Лк. 6, 36: „како и отац ваш што је *милосѣ̄ив*“), *негодоваѣ̄и* (у Мк. 10, 41: „почеше се *срдѣ̄и*“), *оклеветѣ̄аѣ̄и* (Лк. 16, 1: „и тога облагаше код њега“), *окончаѣ̄и* (Лк. 13, 32: „а трећи дан *свршиѣ̄у*“) итд.

у Рјечнику. У Новом завјету, међутим, Вук користи народну форму *смрѝ*: Кћи је моја *на смрѝи* (Мар. 5, 23). Бијаше *на смрѝи* (Јв. 4, 47).¹⁶

Један број речи, разумљиво, изашао је из употребе и почео се осећати архаизмима (*дажд*, *ревноваѝи*, *јединосѝ* и др.). Нису ван језика цркве честе ни именице од свршених глагола. Велики број лексема старог књижевног језика српске редакције и даље у књижевном језику постоји једино у свом српскословенском лику. Ово се односи нарочито на лексеме са префиксом *са-*, које су с лакоћом улазиле у српски језик, јер су имале ослонац у народним говорима у оним случајевима у којима је полуглас био у јаком положају. Тако је и са сугласничком групом *-шиѝ*, која је одлика и српскословенског језика и српских народних говора. Зато су апстрактне речи и црквени појмови *оѝшиѝе*, *оѝшиѝи*, *освешиѝаѝи*, *свешиѝеник* итд. у српском књижевном језику остале једино у овом лику чак и на крајњем западу српског језичког подручја, где се у српском окружењу говори *оѝћина*, *свећеник* и сл.¹⁷

Црквено језичко наслеђе, као што је познато, Вук је користио да употпуни, пре свега, апстрактну и терминолошку лексику. У Новом завјету то је црквена и религиозна терминологија, али многе од ових речи постале су термини и у другим областима (*засѝуѝник*, *ѝресѝуѝник*, *начелник*, *шайѝач*, *ѝомиловање*, *ѝризнање*, *извршење*, *сабирање*). Велики је број лексема које означавају апстрактне појмове: *благодаѝи*, *благослов*, *досѝојан*, *савршен*, *неѝоколебљив*, *свадљив*, *неразумљив*, *ѝремудри*, *смисао* итд.

Анализа новозаветне лексике показује како је Вук свој првобитни радикалан став коренио променио, поступајући у складу с оним што су пре њега чинили и други – Јован Стејић, Сава Мркаљ, Јован Хаѝић, Доситеј. Ударајући темеље новом књижевном језику Вук није, како је писао Меша Селимовић, канонизовао никакав правац у књижевности, није нормирао језик затворивши га у ненарушиве схеме. Градећи књижевни језик на народној основи, али временом га све више богатећи из црквенословенског језика (интернационалне речи и турцизме није ни дирао) дошао је до својеврсног средњег стила, који је погодан за изражавање „умозрителних мисли“, како би рекао Мушицки. Прави смисао Вукове реформе, каже Селимовић, искривљивали су сами вуковци који су једну живу и животну идеју претворили у догму.

¹⁶ У употреби је и ссл. облик придева *самрѝан* у изразу „*самрѝина* постеља“, „*самрѝини* час“. Ван ове употребе обични су само облици *смрѝ* и (*бе*)*смрѝан* (*смрѝини* грех, човек је *смрѝан*), *смрѝник*.

¹⁷ Вук у Рјечнику доноси облике са *ћ*, дајући им у већини случајева и предност (*оѝћи*, *оѝћина*, али *свешиѝеник*). У Новом завјету употребљава облике са *-шиѝ-*.

Скраћенице

- ДА = Дјела апостолска
 Еф. = Посланица Ефесцима
 Јак. = Посланица Јаковљева
 Јв. = Јеванђеље по Јовану
 Јев. = Посланица Јеврејима
 Јов. = Откривење Јованово
 Јуд. = Посланица Јудина
 Кол. = Посланица Колошанима
 Кор. = Посланица Коринћанима
 Лк. = Јеванђеље по Луци
 Мк. = Јеванђеље по Марку
 Мт. = Јеванђеље по Матеју
 ОЈ = Откривење Јованово
 Петр. = Посланица Петрова
 ПЈ = Посланица Јованова
 Рим. = Посланица Римљанима
 Сол. = Посланица Солуњанима
 Титу = Посланица Титу
 Филиб. = Посланица Филибљанима

ЛИТЕРАТУРА

- Павле Ивић, *Целокудна дела. VIII. Преглед исџорије срџског језика*. Приредио Александар Младеновић. — Сремски Карловци – Нови Сад (Издавачка књијарница Зорана Стодановића), 1998.
- Павле Ивић, *Целокудна дела. VIII. О Вуку Караџићу*. Приредио Александар Младеновић. — Сремски Карловци – Нови Сад (Издавачка књијарница Зорана Стојановића), 1991.
- Александар Младеновић, *Славеносрџски језик, Сџудије и чланци*. — Нови Сад (Књијевна заједница Новог Сада), 1989.
- Александар Младеновић, *О неким џиџањима сџварања срџске редакције сџарословенског, језика*. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 1995, књ. XXXVIII-1, 21–27.
- Митар Пешикан, *Тџолошка доџњавања Вуковог народног лексичког сисџема за џоџребе књијевног језика*. — Научни састанак слависта у Вукове дане, Београд, 1988, књ. 17, св.1, 33–42.
- Слободан Реметић, *О џраговима црквеног језика у народним говорима (џоџврде именица средњег рода на -ије)*. — Јужнословенски филолог, Београд, 1997, књ. LIII, 75–85.

- Речник српскохрватскога књижевног језика*. – Нови Сад – Загреб (Матица српска и Матица хрватска), 1967–1969, књ. I–III; Нови Сад (Матица српска), 1971 – 1976, књ. IV–VI.
- Речник српског језика*. – Нови Сад (Матица српска), 2007.
- Јован Стејић, *Језикословне примембе на њредговор Г. Вука Сџеф. Караџића к њреводу Новог заветја*. – Скупљени граматички и полемички списи Вука Стеф. Караџића. Додатак, књ. трећа, Београд, 1896, 582.
- Рада Стијовић, *Говор Горњих Васојевића*, Српски дијалектолошки зборник (Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ), Београд, 2007, књ. LIV, 124.
- Рада Стијовић, *О некторих сербскославјанских словах в современном сербском литературном језике*. – XXX-е Кирилло-Мефодиевские чтения „Славјанский мир: вера и культура“ (Самара, 22–24 мая). Материјали Международной научно-практической конференции преподавателей истории, језиков и культуры славјанских народов, Издательство: СЊЦ РАН, 2008, 164–169.
- Светозар Стијовић, *Славенизми у Његошевим њесничким делима*. – Нови Сад – Сремски Карловци (издавачка књижарница Зорана Стојановића), 1992.
- Ирена Цветковић, *Славенизми у Вуковом „Српском рјечнику“ из 1852. године*. – Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 2005, књ. XLVIII–1–2, 95–108.

Рада Стијовић

СЕРБКОСЛАВЈАНСКАЈА ЛЕКСИКА В ПЕРЕВОДЕ НОВОГО ЗАВЕТ“, ОСУЩЕСТВЛЕННОМ ВУКОМ КАРАДЖИЧЕМ

Известно, что Вук Караджич, основоположник современного сербского литературного языка, своей реформой литературного языка прервал средневековую традицию в этой области, а также сократил употребление типов языка, представлявших его модернизированный вариант (славяносербский и досифеевский, т.е. язык Досифея Обрадовича), заложив основы литературного языка, базирующиеся на штокавском иекавском восточногерцеговинском диалекте.

Однако словарный фонд народной речи не был достаточен для выражения сложной проблематики интеллектуального творчества. С данной проблемой Вук встретился, работая над переводом Нового завета. Для нужд перевода данного произведения он пользовался церковнославянской лексикой, о чем и сообщает в предисловии. В науке, однако, известно что Вук употребил гораздо больше „славянских слов“, чем указано в предисловии.

Задача настоящей работы указать на наличие в переводе гораздо большего числа слов принадлежащих к древнему сербскому литературному языку (полная эксерпция потребавала бы более объемной работы), а затем установить, к каким типом литературного языка принадлежат указанные слова, какова их функция и в какой степени они актуальны и употребительны в современном сербском литературном языке.